

**СТАНИСЛАВ ЛЕМ
ДЖ. ДЖОНСЪН И С.
ДЖОНСЪН: ЕДНА МИНУТА.
„МУУН ПЪБЛИШЪРС“,
ЛОНДОН
МОРЕТО НА ДЪЖДОВЕТЕ
НЮ ЙОРК, 1985**

Част 0 от „Библиотека на ХХІ век“

Превод от полски: Магдалена Атанасова, 1988

chitanka.info

Тази книга показва какво правят едновременно всички хора в продължение на една минута. Така се казва в увода. Учудващо е, че досега на никого не е хрумвала такава идея. Тя сама се е тикала в ръцете ни след „Трите първи минути в Космоса“, след „Секунда в Космоса“ и след „Книга на рекордите“ на Гинес, а днес нищо не е така възбуждащо за издатели и автори от една книга, която никой не е длъжен да чете, но всеки трябва да я има. След онези книги замисълът е бил вече готов, ръка да протегнеш — ще го вземеш. Интересно дали Дж. Джонсън и С. Джонсън са съпрузи, братя или това е само псевдоним. Бих искал да видя снимките на тези Джонсънови. Макар че не е лесно да се обясни, понякога видът на автора става ключ за книгата. С мен поне неведнъж се е случвало така. При четенето се изисква да заемеш определена позиция към текста, ако текстът не е съвсем обикновен. Тогава лицето на автора може да ти обясни много неща. Мисля си обаче, че тези двамата Джонсъновци не съществуват, а това С. пред фамилното име на втория е намек за Семюъл Джонсън. Но това може би не е толкова важно.

Известно е, че издателите от нищо не се боят така, както от издаването на книги, защото вече напълно действа така нареченият закон на Лем („Никой не чете, а ако чете, не разбира, ако пък разбира, веднага го забравя“) поради всеобщия недостиг на време, затрупването на пазара с книги и прекаленото съвършенство на рекламата. Днес рекламата като една Нова Утопия е предмет на култ. Ужасните и отегчителни неща по телевизията се гледат от всички (както доказва проучването на общественото мнение), защото след мънкащите политици, след кървавите трупове, осеяли по различни причини разни части на света, и след суперпродукциите, в които не се разбира за какво става дума, понеже това са безкрайни сериали (забравя се не само прочетеното, но и гледаното), като благодатен отдих идват рекламните предавания. Вече само в тях е останала Аркадия. Там има красиви жени, великолепни мъже, добре възпитани, щастливи деца и възрастни хора с разумен поглед, повечето с очила. За да изпаднат в неспирен възторг, им стига един пудинг в нова опаковка, лимонада от истинска вода, спрей против потене на краката, тоалетна хартия, напоена с екстракт от теменужки, или някой гардероб, макар и в него да няма нищо изключително освен цената. Щастието; което блика от очите, от цялото лице на елегантната красавица, когато тя разглежда

руло тоалетна хартия или отваря гардеробчето така, сякаш това са вратите на Сезам, мигновено се предава на всички. В тази податливост може би има и завист, и дори малко раздразнение, защото всеки знае, че не би могъл да изпита такъв възторг, ако пие тази лимонада или си служи с хартията, че тази Аркадия е недостъпна, но слънчевото настроение си върши своето. Впрочем от самото начало ми беше ясно, че усъвършенствувайки се в борбата на стоките за съществуване, рекламата ще ни зароби не с подобряващото се качество на стоките, а поради влошаващото се качество на света. Какво ни остава след смъртта на бога, възвишените идеали, честта, безкористните чувства, в претъпканите градове под киселинните дъждове освен екстаза на дамите и господата от рекламните предавания, в които се съобщава за кексове, пудинги и мазила като за пришествие на царството небесно? Но понеже рекламата, има ужасното свойство да приписва съвършенство на всичко, то пред книгите — пред всяка книга, човек се чувства така, сякаш го изкусяват двадесет хиляди „мис свят“ наведнъж и като не може да избере никоя от тях, той стои в неосъществена любовна готовност като ударен с чук по главата. И така е с всичко. Кабелната телевизия излъчва по четиридесет програми едновременно и кара зрителя да си мисли, че щом са толкова, всяка друга трябва да е по-хубава от тази, която той гледа, така той скача от програма на програма като бълха по нагорещен тиган, за да докаже, че съвършената техника е съвършен източник на фрустрация. А именно — обещаха ни, макар и никой да не го е казал направо, целия свят, всичко, ако не го притежаваме, то поне да го видим и пипнем, а художествената литература, която всъщност е само ехо на света, негова фотография и коментар, се хвана в същия капан. И защо ми е наистина да чета какво си говорят отделни лица от различен или от един и същи пол, преди да си легнат в леглото, ако там няма нито дума за хилядите други, може би значително по-интересни личности или поне занимаващи се с по-умни неща. Ето защо трябваше да се напише книга за онова, което вършат Всички Хора Едновременно, та повече да не ни измъчва чувството, че се занимаваме с глупости, а Някъде Другаде стават Важни Неща.

„Книга на рекордите“ на Гинес беше бестселър, защото показваше само необикновени неща с гаранция, че са автентични. Този паноптикум на рекордите имаше обаче един сериозен недостатък —

бързото остаряване. Днес някой изял осемнадесет килограма праскови с костилките, а още утре друг не само изяжда повече; но и умира веднага след това от преплитане на червата, което придава мрачна пикантност на новия рекорд. Не е вярно, че психически болести няма, че са ги измислили психиатрите, за да измъчват пациентите и да им измъкват парите, затова пък е вярно, че нормалните хора вършат много по-безумни неща от лудите. Разликата е, че лудият ги върши без корист, а нормалният — за слава, която може да осребри. Впрочем на някои им стига славата. Тъй че работата е мътна, но така или иначе, неизмрелият все още подвид на деликатните интелектуалци се отвращаваше от цялата тази колекция от рекорди и в доброто общество не би могъл да изпъкнеш с това, че помниш колко мили човек може, лазейки на четири крака, да бутне с носа си лилаво боядисан мускатов орех.

Следователно трябваше да се измисли книга, донякъде сходна с книгата на Гинес, но сериозна и респектираща като „Трите първи минути на Вселената“ и едновременно не толкова отвличена и натъпкана с разсъждения заразни бозони и други кварки, но да се напише такава книга, истинска, а не измислена, за всичко накуп, книга, която да захлупи всички останали, изглеждаше напълно невъзможно. Дори и аз не се сещах каква трябва да бъде тази книга и предложих на издателите само да напиша най-лошата книга, нещо ненадминато като напълно противоположно на това, което се рекламира, но предложението не се прие. И наистина, макар че замисленото от мен произведение можеше да привлече читателите — все пак днес най-важното са рекордите, а най-лошият роман в света също би бил рекорд, но пък беше напълно възможно, дори да успея, никой да не забележи това. Толкова съжалявам, че не ми хрумна идеята, от която се е родила книгата „Една минута“. Изглежда, това издателство няма дори филиал на Луната, говори се, че „Муун пбблишърс“ е само рекламен трик, а за да избегне упреците в недобросъвестност, издателят с помощта на НАСА изпратил на Луната при един полет на „Колумбия“ контейнер с ръкописа на книгата и малък компютър с четец. Така, ако някой почне да се заяжда, веднага ще му се докаже, че част от издателската работа действително се върши на Луната, защото компютърът край Морето на дъждовете непрекъснато чете един и същ ръкопис, а това, че го чете

механично, не пречи, защото и в издателствата на Земята редакторите, общо взето, четат ръкописите по този начин.

Сгреших, като започнах рецензията в саркастичен тон, което я прави лековата и заядлива, а с тази книга шега няма. Можем да се възмущаваме от нея, да я приемем като оскърбление по адрес на целия човешки род, отправено толкова ловко, че не може да се обори, защото в нея няма нищо друго освен проверени факти, можем да се утешаваме, че поне никой няма да направи по нея нито филм, нито сериал, изключено е, но във всички случаи си заслужава да се замислим над нея, макар че изводите няма да бъдат оптимистични.

Книгата без съмнение е и реална, и фантастична, ако за фантастично приемете като мен онова, които излиза извън границите на нашите представи. Тук не всеки ще се съгласи с мене, но аз поддържам становището си, защото нищетата на днешната фантастика, на Science Fiction, виждам в това, че не е достатъчно фантастична за разлика от заобикалящата ни действителност. Така например оказа се, че човек със срязан на две мозък (тези операции вече са много, особено при епилептици) е и същевременно не една личност. Случва се такъв човек, външно съвсем обикновен и нормален, да не може да си обуе панталоните, защото дясната му ръка ги дърпа нагоре, а лявата ги смъква, или с една ръка прегръща жена си, а с другата я отблъсква. Установено е, че дясното полукълбо не знае при определени ситуации какво възприема и мисли лявото полукълбо, поради което трябва да се приеме, че е налице раздвояване на съзнанието и дори на личността, тоест, че в едно тяло живеят двама души, но други експерименти показаха, че няма нищо подобно. Дори не е вярно, че индивидът е ту единичен, ту двоен. Хипотезата, че са един и половина индивиди или два и нещо, също отпадна. Това не са шеги; стана ясно, че въпросът колко разума има всъщност такъв човек, остава без отговор и това именно е и реално, и фантастично. В този смисъл, единствено в този смисъл, е фантастична и книгата „Една минута“.

Макар всеки да го знае повече или по-малко, ние, общо взето, не се замисляме над това, че на Земята всяка минута съжителствуват всички годишни времена, всички климати и всички часове на денонощието. Тази банална истина, която е известна или поне трябва да бъде известна на всеки ученик от основното училище, някак остава

извън нашето съзнание. Може би защото не знаем за какво ни е. Впрегнатите електрони с лудешка бързина се плъзгат по телевизионните екрани и всяка вечер ни показват света, натикан в Последните Новини, накълцан на парчета, за да научим какво е станало в Китай, в Шотландия, в Италия, на морското дъно, на Антарктида, и ние си мислим, че за четвърт час сме видели какво е станало по целия свят. А не е така, разбира се. Репортерските камери бодват земното кълбо на няколко места — където Важен Политик слиза по стълбичката на самолета и с престорена сърдечност стиска ръката на друг Важен Политик, където е дерайлирал влак, но това не може да бъде какво да е дерайлиране, а вагоните трябва да са се усукали на макарони и от тях да измъкват хората парче по парче, иначе по-малките катастрофи вече са твърде много, с една дума, масмедиите отминават всичко друго освен пет близнака, държавен преврат, и то съчетан с порядъчно клане, папска визита и бременна кралица. Гигантският, петмилиардов човешки фон на тези събития съществува в действителност, така че всеки запитан ще каже: да, естествено, известно му е за съществуването на милиони други хора, а ако се позамисли, сам ще стигне и до извода, че между едно негово вдишване и издишване се раждат еди-колко си деца и еди-колко си хора умират. Но това все пак е една смътна мисъл, не по-малко абстрактна от съзнанието, че в момента, когато пиша това, на Марс под бледото слънце е застинал един американски космически кораб, а на Луната се въргалят тенекета от няколко автомобиля. Това знание е всъщност нищо, щом можеш да го докоснеш със словото, но не можеш да го преживееш. Можеш да преживееш само една микроскопична капчица, извадена от морето на заобикалящите ни човешки съдби. В това отношение човек не се различава чак толкова много от амебата, която плува в капка вода така, сякаш границите ѝ са граници на света. Главната разлика според мен не е в превъзходството на нашия разум над едноклетъчния организъм, а в това, че той е безсмъртен, защото, вместо да умре, той се дели и по този начин се превръща във все по-многобройно семейство.

И така, задачата, която си поставят авторите на „Една минута“, изглежда непосилна. И наистина, ако кажем на някого, който още не е виждал книгата, че в нея има малко думи, а цялата е пълна със статистически таблици и цифри, той предварително ще сметне, че това

е вятър работа, идиотщина, за какво са му на човек неколкостотин страници статистика. Какви образи, емоции и преживявания могат да предизвикат в главата ни хилядите колони от цифри? Ако книгата я нямаше, ако не лежеше на бюрото ми, може би и аз самият бих сметнал идеята за оригинална, фрапираща, но неосъществима, както смятам, че телефонният указател на Париж или Ню Йорк не става за четене и не ни казва нищо за жителите на тези градове.

Ако не бях видял книгата, сигурно щях да мисля, че тя може да се чете колкото списък на телефонни номера или статистически годишник.

Ето защо този замисъл — да се покажат шестдесет секунди от живота на всички съвместно съществуващи с мен хора — е трябвало да се разработи като план на голяма кампания. Първоначалната концепция, колкото и да е важна, не е била достатъчна за успех. Добър стратег е не този, който знае, че трябва да изненада противника, за да го победи, а този, който знае как да го направи.

Невъзможно е да се узнае какво става на Земята дори в продължение на една секунда. В такива случаи разбираме колко микроскопичен е обемът на човешкото съзнание, на безграничния дух, с който толкова се хвалим, който ни отличава от животните, неразумните клетници, способни да възприемат само непосредственото си обкръжение. Как се оклюмва моето куче, като види, че пак стягам куфарите, и как ми е неприятно, че не мога да му обясня колко излишни са неговите притеснения и това скимтене, с което ме изпраца до външната врата. Няма начин да кажа на кучето, че утре се връщам. То преживява всяка раздяла по страдалчески начин, докато при нас като че ли е съвсем различно. Ние знаем какво е в момента, какво може да стане, а каквото не знаем, можем да го научим. Такова е общото мнение. В същото време съвременният свят на всяка крачка доказва, че това убеждение прилича на възкъса черга: с нея можеш да покриеш една малка част от нещо, не повече, а проблемите, които си имаме със света, са по-мъчителни от кучешките, защото кучето, лишено от тоя дар — фрустрацията — не знае, че нищо не знае и не разбира, че почти нищо не разбира, докато ние знаем и едното, и другото. Ако се държим другояче, то е от глупост или от самозалъгване, за да запазим душевното си спокойствие. Можеш да съчувствуваеш на един човек, евентуално — на четирима, но на

осемстотин хиляди никой, не би могъл цифрите, с които си служим в такива случаи, са хитро измислени протези, това е тояжката, с която слепецът опипом потропва по тротоара, за да не се блъсне в стена, но никой няма да каже, че с тази тояжка той вижда цялото богатство на света дори и в тази малка ивичка от него — улицата. Какво тогава да направим с това наше бедно, неразтегливо съзнание, за да обхванем онова, което не може да се обхване? Какво би трябвало да се направи, за да се покаже една общочовешка минута?

Всичко *наведнъж* няма да научиш, читателю, но като поглеждаш първо в съдържанието, а после в съответните графи, ще узнаеш неща, от които ще ти спре дъхът. Пейзаж, но не от планини, реки и поля, а от милиарди човешки тела ще се открива за миг пред тебе, както в тъмна нощ при буря, когато светкавица раздере мрака и за частица от секундата ти зърваш простори, ширнали се от хоризонт до хоризонт. Отново се спуска мрак, но картината се е врязала в паметта ти и вече не можеш да я заличиш. Това сравнение може да се разбере откъм визуалната част — кой не е преживявал нощна буря, но как да сравним света, разкриван нощем от светкавиците на хилядите статистически таблици?

Авторите са си послужили с един прост трик — метода на последователното разчленяване. Да вземем например, от всичко двеста, раздела за смъртта и по-точно за умирането.

След като човечеството е близо пет милиарда, естествено е всяка минута да умират хиляди — в това няма нищо изумително. И все пак тук се блъскаме в цифрите като в стената на нашето неразтегливо съзнание. Лесно ще го установим, защото думите „едновременно умират по деветнадесет хиляди души“ изобщо не предизвиква у нас по-голямо вълнение, отколкото ако умиращите са девет хиляди. Нека да са милион, да са десет милиона. Реакцията си остава същата — едно „ах“, което може да бъде малко по-уплашено и донякъде угрижено. Тук се намираме вече сред вакуума на абстрактните изрази, които означават нещо, но ние не можем да го усетим, да го почувствуваме, да го преживеем, както преживяваме инфаркта на чичо си. Съобщението за този инфаркт ще ни направи по-голямо впечатление.

Но разделът ни въвежда в умирането на четиридесет и осем страници, при което първо се сочат общите данни, а след това се

разделят на групи, така че първо можеш да хвърлиш поглед върху *цялата* сфера на смъртта като през слабия обектив на микроскоп, а след това да разгледаш части от нея във все по-едър план, сякаш поставяш все по-силни стъкла. Първо се дава отделно естествената агония, отделно предизвиканата от други хора, по погрешка, случайно и т.н. Така научаваме колко хора умират всяка минута от изтезания в полицията и колко от ръката на палачи, които нямат държавни правомощия. Как се разпределят прилаганите изтезания по секунди и по географски, принцип; какви оръдия се използват в рамките на тази единица време, и тук също разпределени по континенти, след това по държави. По този начин научаващ, че докато извеждаш кучето на разходка, докато си търсиш домашните пантофи, разговаряш с жена си, заспиваш, четеш вестник — един многохиляден човешки хор вие и се гърчи в агония, във всяка една минута на всичките двадесет и четири часа на денонощието, на седмицата, месеца и годината. Няма да чуеш този вик, но вече ще знаеш, че той никога не спира, така твърди статистиката. Ще научиш колко души загиват всяка минута поради различни грешки, изпивайки отрова вместо невинно питие, и отново статистиката отразява всички видове подобни отравяния: с хербициди, силни киселини, основи, а също и колко от тези смъртни случаи се дължат на грешка на водачите на моторни превозни средства, лекарите, майките, медицинските сестри и т.н. Колко са новородените — това вече е друга графа, — убивани от майките веднага след раждането, умишлено или от небрежност, защото има кърмачета, затиснати с възглавница или пък паднали в канала, понеже родилката, усещайки напъните, си мисли, че това са позиви за изхождане, от неопитност или от умствена недоразвитост, или пък защото е била под въздействието на наркотици, когато е започнало раждането, като всеки от тези варианти се разчленява по-нататък. На следващата страница са новородените, умиращи без чиято и да е вина, тъй като са неспособни за живот изроди или пък умират в майчината утроба при свличане на плацентата или когато пъпната връв се увие около шията, при спукване на матката — и тук не всичко мога да изредя. Голямо място заемат самоубийците. Начините да си отнемеш живота днес са много повече, отколкото в миналото и клупът е отстъпил на шесто място в статистиката. Впрочем колебанията в честотата на прилагане на новите методи за самоубийство се увеличиха, откак бестселъри станаха

наръчниците с указания какво да правим, та смъртта да бъде сигурна и бърза, освен ако някой предпочита бавната, защото и това се случва. Можеш дори да разбереш, търпеливи читателю, какво е съотношението между тиража на такъв наръчник за самообслужване на самоубийците и нормалната ефективност на самоубийствата; защото някога, когато това се вършеше аматьорски, повече самоубийци можеха да бъдат спасени.

По-нататък естествено следват агониите при рак, инфаркт, в резултат на лекарско умение, на близо четиристотин главни заболявания, после нещастните случаи — автомобилни катастрофи, премазване от падащи дървета, стени и тухли, от влак и дори от метеорити. Не зная утешителен ли е фактът, че рядко някой загива от падащи на Земята метеорити. Доколкото си спомням, на минута загиват само 0,0000001 души. Както виждаме, Джонсънови работят солидно. За да покажат по-обстойно сферата на смъртта, те са приложили така наречения метод cross-examination, а също и диагоналния. В едни таблици може да се види от какви комбинирани причини умират хората, а в други — как умират от една причина, например от електрически ток. Благодарение на това изпъква изключителното многообразие на видовете смърт. Най-често хората умират, ако се допрат до лошо заземени електроуреди, по-рядко при къпане, а най-рядко, ако някой се изпикае от пешеходен надлез върху електропровод с високо напрежение, тук също имаме дробно число на минута. Добросъвестните Джонсънови отбелязват в приписка, че умиращите при изтезаване с електрически ток не могат да бъдат разделени на убити без умисъл (когато твърде високо напрежение се използва без намерение за убийство) и с предумисъл.

Има и статистика за начините, по които живите се освобождават от умрелите, като се почне от погребения с козметични грижи за трупа, песнопения, цветя и религиозна помпозност и се стигне до по-прости и евтини методи. Тук графите са много, защото се оказва, че във високоцивилизованите страни *повече* трупове се хвърлят в ями и езера — в чувал с вързан камък или пък с циментирани крака в стара кофа, а също и повече трупове (цифрите са отделни), увити в стари вестници и окървавени парцали, се изхвърлят на големите сметища, отколкото в страните от третия свят. По-бедните не знаят някои от начините за отървяване от тленните останки. Явно там още не са проникнали,

заедно с финансовата помощ, и съответните данни от високоразвитите държави. Затова пък в бедните страни плъховете изяждат повече новородени. Тези данни са на друга страница, но за да не ги пропусне, читателят получава указание на съответното място, а който ползува само отделни данни от книгата, може да си послужи с азбучния именен показалец, в който е дадено всичко.

Някак не върви вече да твърдим, че това са колони от сухи и скучни цифри, които нищо не говорят. Човек усеща у себе си някакво нездраво любопитство по какви други причини умират хората през всяка една минута, докато той чете, и пръстите му сякаш започват да лепнат при прелистването на страниците. Явно е от пот, защото не може да бъде от кръв.

Към гладната смърт има забележка, че таблицата (защото е била нужна отделна таблица) с разпределение по възрастови групи (най-много са децата) е валидна само за годината, когато е издадена книгата, тъй като тази величина расте бързо, и то в аритметична прогресия. Смърт от преяждане също се случва, но 119 хиляди пъти по-рядко. В тези данни има нещо експозиционистично и шантажиращо. Всъщност аз исках само да хвърля поглед на този раздел, но продължих да чета някак насила, както човек понякога отлепва превръзката от кървящата си рана, за да я види, или пък чопли с игла в дупката на болен зъб. Хем те боли, хем не можеш да спреш. Тези цифри са като някакво вещество без мирис и вкус, което бавно се просмуква в мозъка. А пък тук не съм споменал почти нито една и нямам намерение да изреждам дори главните форми на маразм, старческа немощ, инвалидност, дегенерирали органи, иначе ще почна да цитирам книгата, когато трябва само да напиша рецензия за нея.

Но всъщност не тези прегледни графи, подредените таблици с колони от цифри за всички видове смърт, не тези тела на деца, старци, жени, новородени от всички нации и раси, присъстващи безплатно зад колоните от цифри, са главната сензация в тази книга. Написах това изречение и се замислих дали казах истината, но ще повторя: не, не са. Цялата тази грамада от човешки кончини прилича малко на собствената смърт: уж знаем предварително, но най-общо и мъгляво, схващаме неизбежността на собствената си агония, но не знаем как ще изглежда.

Същинските огромни измерения на живота в неговата материалност се разкриват още от първите страници. Посочените там факти не могат да бъдат оспорени. Защото можем в края на краищата да се съмняваме дали данните в раздела за смъртта са точни. Все пак те се базират на осреднени цифри. Трудно е да повярваме, че класификацията и причините при смъртните случаи са били отразени с пълна прецизност. Впрочем добросъвестните автори изобщо не крият от нас възможността за статистически отклонения. Още в увода много коректно са описани методите, използвани при изчисленията, споменава се дори какви компютърни програми са били приложени. Методите не изключват така наречените стандартни девиации, но те са абсолютно без значение за този, който чете — каква разлика има за него дали на минута умират по седем хиляди и осемстотин новородени или по осем хиляди и сто? Впрочем отклоненията трябва да са съвсем незначителни поради така наречения ефект на балансовото изравняване. Вярно, че броят на ражданията (щом вече стана дума и за тях) не е еднакъв през различните годишни времена и през различните части на денонощието, но на Земята едновременно се наблюдават всички части на деня, нощта и годината, така че средно броят на смъртните случаи при раждане си остава постоянен. Има обаче графи с данни, получени по косвен и обиколен път, защото например нито държавната полиция, нито частните убийци, професионалисти и аматьори (с изключение на тези по идейни подбуди) не съобщават данни за ефективността на своята работа. Там грешката в количественото отношение наистина може да бъде значителна.

Затова пък статистиката в първия раздел е безспорна. Посочено е колко са хората, следователно колко са живите човешки тела във всяка минута от общо 525 600 минути в годината. Колко са телата, тоест колко мускули, кости, жлъчен сок, кръв, слюнка, мозъчна течност, фекалии и т.н. Както знаем, когато редът от стойности е твърде голям за възприемане, популяризаторът с готовност прибегва до образни сравнения, същото правят и Джонсънови. Например, ако цялото човечество се събере и сблъска на едно място, то ще заеме триста милиарда литра, което не прави и една трета от кубическия километър. Но като че ли не е малко. Световният океан обаче съдържа един милиард и двеста и осемдесет милиона кубически километра вода, така че ако цялото човечество, тези пет милиарда тела, се хвърлят в

океана, нивото му няма да се покачи дори с една стотна от милиметъра. След този еднократен плисък Земята завинаги би останала безлюдна. Такива игри със статистиката с право могат да се нарекат доста плоски. Те уж трябва да ни подтикват към размисъл, че ние, които с размаха на нашите действия отровихме въздуха, почвата, морето, превърнахме джунглата в гола степ, изтребихме милиарди животински и растителни видове, които са живели преди стотици милиони години, ние, които стигнахме до други планети и променихме дори албедото на Земята, за да известим по този начин за нашето присъствие на наблюдателите от Космоса, можем да изчезнем съвсем лесно и безследно. Мен това обаче не ме смая, както и направената сметка, че от човечеството може да се източат 24,9 милиарда литра кръв и няма да се образува нито червено море, нито дори езеро.

По-нататък под мотото, взето от Елиът, че съществуването е „birth, copulation and death“^[1], следват нови цифри. Всяка минута 34,2 милиона мъже и жени се съвкупляват. Само в 5,7 на сто от сношенията настъпва оплождане, но цялото семеизхвърляне с обем 45 хиляди литра на минута съдържа един милиард деветстотин и деветдесет милиона (с колебания в последната цифра) живи сперматозоиди. Същото количество женски яйцеклетки биха могли да се оплождат по шестдесет пъти на час при минимално съотношение един сперматозоид на една яйцеклетка и тогава, в този невъзможен случай, всяка секунда биха се зачевали по три милиона деца. Тези данни обаче са само статистическа манипулация.

Порнографията и съвременният начин на живот превърнаха формите на сексуалния живот в нещо най-обикновено. В него като че ли нищо повече не може да се разголи, не може да се покаже нещо, което да бъде изненадваща новост. Но изразен чрез статистиката, той става изненадващ. Не става въпрос за приложената отново игра на сравнения: струята от сперма, 43 тона, които всяка минута се впръскват в женските гениталии, се равнява на 430 хиляди хектолитра, които таблицата съпоставя с онези 37 850 хектолитра вряща вода, избликваща при всяко изригване на най-големия гейзер в света (в националния парк „Йелоустоун“). Гейзерът от сперма е 11,3 пъти по-обилен и блика без прекъсване. Тук няма нищо неприлично. Сексуална възбуда у човека може да се предизвика само в определени рамки. Половият акт, показан както в много дребен, така и в много едър план,

не предизвиква полова възбуда. Тя възниква рефлекторно в определени мозъчни центрове, тъй като е вродена реакция и не се появява при условия, които са извън визуалната норма. Акт, наблюдаван в смален мащаб, ни оставя безразлични, защото показва създанийца с моралски размери. А при уедряване пък буди отвращение, защото и най-гладката кожа на най-прелестната жена тогава изглежда като белезникава пореста повърхност с щръкнали косми, дебели колкото кучешки зъби, а от отворите на мастните жлези излиза лепкава и мазна течност. Изненадата, за която споменах, се дължи на друго. През човешките сърца всяка минута минават по 53,4 милиарда литра кръв и в тази червена река няма нищо чудно, тя трябва да тече, за да поддържа живота. В същото време мъжките полови органи отделят 43 тона семенна течност и работата е там, че макар и всяка еякулация също да е нормален физиологичен акт, за индивида той е нередовен, интимен и не особено чест, а дори и не задължителен. Нали има милиони старци, деца, хора, които живеят във въздържание по свой избор или по принуда, болни и т.н. И въпреки това белият поток тече със същото постоянство, както и червената река. Защото неритмичността изчезва, когато статистиката обхване цялата планета, и това е учудващото. Хората сядат на наредени трапези, търсят отпадъци в боклука, молят се в протестантски и католически черкви, в джамии, летят със самолети, пътуват с автомобили, стърчат в подводници с ядрени ракети, заседават в парламенти, милиарди от тях спят, траурни процесии се отправят към гробищата, избухват бомби, лекари се навеждат над операционната маса, хиляди преподаватели говорят едновременно от катедрата, театралните завеси се вдигат и спускат, наводнения заливат поля и къщи, водят се войни, трактори наливат трупове в униформа по бойните полета, гърми се, сватка се, нощ е, ден е, съмва се, мръква, но каквото и да става, оплодяващият поток от 43 тона сперма тече безспир и законът на големите числа е гаранция, че той е също така постоянен, както и величината на падащата на Земята слънчева енергия. В това има едновременно нещо механично, непоклатимо и животинско. Не зная как да се примирим с образа на това човечество, съвкупляващо се толкова невъзмутимо при всички катаклизми, които го връхлетяват и които само си е навлякло.

Ето за това е въпросът. Моля да се разбере, че книга, която, съгласява човешките неща до крайност, тоест догоди цифри (друг по-

краен начин за компресиране на явленията не е известен), не може да се резюмира. Защото самата книга е екстракт, най-сбито резюме на човечеството. В една рецензия не може дори да се спомене за най-специфичните раздели. Психическите заболявания: оказва се, че днес в една минута има повече луди, отколкото жители на Земята преди десетина поколения. Като че ли цялото тогавашно население днес се състои само от луди. Туморните образувания, които в първия си лекарски труд преди 35 години нарекох „соматично умопомрачение“, защото тялото самоубийски се обръща срещу самото себе си, са изключение от правилата на живота, грешка в неговата динамика, но обхванато от статистиката, това изключение става колосално, тази маса ракови тъкани, приведени към една минута, сякаш доказва слепотата на процесите, които са ни извикали на живот. Само след няколко страници идват по-мрачни неща. Направо ще отмина разделите, посветени на актовете на насилие и принуда, сексуални перверзии, чудати култове, мафии и съюзи. Пред картината, показваща какво едни хора вършат с други, за да ги мъчат, унищожават, изстребват и експлоатират — болни и здрави, стари, деца, сакати, и то безспирно, всяка минута, ще се стъписа дори закоравелият мизантроп, който си е мислел, че никаква човешка низост не може да го учуди. Но стига за това.

Необходима ли е била тази книга? Един член на Френската академия писа в „Монд“, че тя била неизбежна, че трябвало да се появи. Тази наша цивилизация, пише той, която всичко мери, пресмята, оценява, тегли, престъпва всякакви заповеди и забрани, иска всичко да знае, но става все по-многолюдна и поради това все по-малко може сама да се види. На нищо не се нахвърля така стръвно, както на това, което все още ѝ оказва съпротива. И нищо чудно, че е поискала да има собствен портрет, по-верен от всички досега, и обективен — нали обективизмът е изискване на разума и днешния ден, — така че благодарение на техническата модернизация е получила снимка, каквато се прави с репортерска камера: моментална и без ретуш. Възрастният господин се е изплъзнал от въпроса за необходимостта от книгата „Една минута“: излязла е, защото е трябвало да излезе като плод на своето време. Въпросът обаче си остава. Аз бих го заместил с един по-скромен: наистина ли показва книгата онова, което като образ на цялото човечество не е за показване? Статистическите таблици

заместват ключалката, през която читателят любопитно разглежда огромното голо тяло на човечеството, заето с всекидневните си занимания. През ключалката не може да се види всичко наведнъж. И което е може би по-важно, надзъртащият е изправен око в око не само с целия си род, но и с неговата съдба. Трябва да признаем, че „Една минута“ съдържа множество фрапиращи антропологични данни в разделите за културите, вероизповеданията, ритуалите и бита, защото те; макар да са само абстрактни цифри (а може би именно поради това), подчертават изумителната разнородност на хората, иначе толкова еднакви по анатомия и физиология. Чудно, че не могат да бъдат преброени езиците, на които говорят хората. Не се знае точно колко са, знае се само, че са над четири хиляди. А досега дори не всички са идентифицирани от специалистите, което става още по-трудно, тъй като някои от езиците на малките етнически групи отмират заедно с тях, освен това лингвистите спорят за статута на някои езици. Едни ги смятат за диалекти и наречия, а други за отделни таксономични единици. Но случаите, когато Джонсънови се виждат принудени да капитулират при изчисляването на данните за една минута, са малко. Въпреки това именно там човек изпитва — поне аз изпитах — някакво облекчение. Нещата си имат философския корен.

В едно реномирано немско литературно списание открих критика на „Една минута“ от някакъв гневен хуманист. Според него книгата създавала чудовищна представа за човечеството, като струпвала камара месо от тела, кръв и пот (действително измерването обхваща освен дефектацията и менструалното кървене също и различни видове пот — по един начин се поти уплашеният човек, а по друг работещият усилено), обезглавявайки предварително тези тела. Духовният живот не се равнява нито на броя на книгите и вестниците, четени от хората, нито на думите, изричани на минута (цифрата е астрономична). Ако сравним цифрите за посещенията на театър и гледане на телевизия с константата на агониите, еякулацията и т.н., ще допуснем грешка, и то много груба. Както оргазмът, така и агонията не са специфично и изключително човешки явления. Нещо повече, съдържанието им се изчерпва в рамките на физиологията. Докато специфично човешките данни като психически стойности не само че не се изчерпват, но дори не се отразяват в цифрите за тиража на списанията и философските трудове. Все едно да се сочи

температурата на тялото като температура на любовните чувства или в графата „актове“ да се наредят едно до друго снимки на голи хора и религиозни актове. Този хаос в категориите не е нещо случайно, защото авторите са искали именно да шокират читателя с един пасквил, приготвен от статистически материали. Да унижат всички ни, като ни засипят с градушка от цифри. Да бъдеш човек, значи преди всичко да имаш духовен живот, а не анатомия, подчинена на действията събиране, делене и умножаване. Самият факт, че духовният живот не може да бъде измерен и обхванат от каквато и да било статистика, показва колко неоснователни са претенциите на авторите, че са съставили портрет на човечеството. В това, че милиарди хора се разчленяват педантично на функционални късове, за да пасват към съответните графи, прозира сръчността на патолог, който реже трупове, а може би и злоумишленост. Защото сред хилядите понятия в индекса изобщо не се среща „човешко достойнство“.

До философския корен, за който споменах, се докосва и друг критик. Останах с впечатление (добавям това в скоба), че книгата „Една минута“ е предизвикала смут сред интелектуалците. Те смятаха за свое право да не обръщат внимание на такива продукти на масовата култура като „Книга на рекордите“ на Гинес, но „Една минута“ им пусна муха в главите. Съобразителни или просто хитри, Джонсънови издигат равнището на своя труд още с научния, методологическия увод. Освен това те предотвратяват много упреци, като се позовават на мислители от нашето съвремие, които издигат истината в главна ценност на културата. А щом е така, тогава не само е разрешена, но дори задължителна всяка истина, включително и най-угнетяващата. И така, критикът философ яхва високия кон, придържан за стремето от Джонсънови, и първо ги хвали, за да ги клъцне след това.

Разглеждат ни — пише той в „Енкаунтър“ — почти буквално по начина, от който толкова много се опасяваше Достоевски в „Записки от подземие“то“. Достоевски смята, че ни застрашава доказваният от науката детерминизъм, той ще изхвърли на боклука суверенността на индивида, изразяваща се в неговата свободна воля, когато тази наука се научи да предвижда всяко решение и всяко чувство така, сякаш натиска механично клавиши. От жестоката предвидимост на нашите постъпки и мисли, която ще ни лиши от свобода, той не вижда друг изход и друго спасение освен лудостта. Неговият Човек от Подземието

се готви да полудее, та умът му, разпрегнат от лудостта, да не се подчини на тържествуващия детерминизъм. Но ето че детерминизмът, недоносчето на рационалистите от XIX век, рухна и вече няма да се надигне, но неочаквано успешно го замести Теорията на вероятностите заедно със статистиката. Съдбата на индивидите също така не може да се предвиди, както и съдбата на отделните частици газ, но от огромната цифра на едните и другите произхождат закономерности, които важат общо за всички, макар и да не се отнасят до нито една отделна молекула или човек. Така науката направи обходна маневра след залеза на детерминизма и се добра, от друга страна, до Човека от Подземието. За съжаление не е вярно, че в „Една минута“ няма дори и следа от духовния живот на човечеството. Плътното затваряне на този живот в главата и изразяването му само с думи са професионално обясним навик на писателите и други интелектуалци, които образуват (според книгата) микроскопична — милионна част от човечеството. При 99 на сто от хората този живот се изразява по напълно измерими начини и би било неблагородно да отричаме наличието на психически качества както у водоносните, търговците и тъкачките, така и у психопатите, убийците и сводниците. Тъй че не за мизантропските намерения на авторите трябва да говорим, а най-много за ограничеността, присъща на техния метод. Оригиналноста на „Една минута“ е в това, че тя не е балансова статистика, тоест информация за вече отминали събития, като всеки обикновен статистически годишник, а *синхронна* с човешкия свят. Като компютър от онези, които наричаме работещи в реално време, тоест съоръжения, следящи явлението със същото темпо, в което то се извършва.

Увенчал по този начин авторите, критикът от „Енкаунтър“ подрязва малко лаврите, с които ги е удостоил, като се хваща за увода. Девизът за правдивост, който Джонсънови са прегърнали, за да защитят „Една минута“ от обвинения в драстична вулгарност или пасквилен характер, звучи добре, но на практика е неизпълним: Книгата не съдържа всичко за човека, защото това е невъзможно. „Всичко“ за него не съдържат и най-големите библиотеки в света. Откритите от учените антропологични данни са вече толкова много, че отдавна надхвърлят асимилативните възможности на индивида. Разделението на труда, включително и умствения, започнало преди около тридесет хиляди години през палеолита, е станало необратимо

явление, и толкоз. Щем не щем, сме предали съдбата си в ръцете на експертите. Защото и политиците са своето рода експерти, само че самозвани. Дори това, че компетентни експерти служат или угодничат на политиците с посредствена интелигентност и нищожна способност да предвиждат, не е чак толкова голямо зло, защото и сред първокласните експерти няма единодушие по нито един от основните въпроси на света. Така че не се знае дали логокрацията на скарани помежду си експерти би била нещо по-добро от некадърните правителства; които ни управляват. Все по-ниското интелектуално равнище на ръководния политически елит е резултат от увеличаващата се сложност на света. Понеже никой не може да го обгърне изцяло, дори да е надарено най-голяма мъдрост, към властта се домогват хора, които нехаят за това. И неслучайно в „Една минута“ в раздела за умствените способности липсва показател за интелигентността на бележитите държавници. Дори всепроникващите Джонсънови не са успели да ги подложат на тест за интелигентност.

Аз гледам малко драматично на тази книга. Върху нея може да се разсъждава по безброй начини; за това говори приведенният по-горе пример. Това, както си мисля, не е нито злобен пасквил, нито точната истина. Нито е карикатура, нито огледало. Асиметрията в „Една минута“, тоест това, че срамното човешко зло в нея е несравнено повече от проявите на добро, а мизерната грозота на нашето съществуване — от неговата красота, аз не приписвам нито на замисъла на авторите, нито на метода. Книгата може да действа потискащо само на онези, които още си правят разни илюзии по отношение на човека. Асиметрията между доброто и злото сигурно може дори да се изрази чрез сравнителни цифри, но на Джонсънови кой знае как не им е хрумнало. Защото разделите за злодеянията, престъпленията, мошеничествата, кражбите, измамите и изнудванията, включително и най-новия вид престъпления, наричани компютърни (става въпрос за такова манипулиране с този електронен придатък на мозъка, което носи противозаконни облаги на програмистите, а напоследък се прибавиха и деяния, които досега не могат да се квалифицират като престъпление според принципа „Nillum crimen sine lege“^[2], така че не е престъпник онзи, който използва огромната изчислителна мощ на машините, за да увеличи шансовете си за печалба от лотарията или от хазартни игри: няколко математици

доказаха, че може да се опразни банката в рулетката, защото никоя рулетка не е идеално вероятно съоръжение, тоест показва отклонения от теоретично очаквания математически резултат, което може да се установи чрез компютър и да се използва), са далеч по-обширни от разделите, посветени на „самарянските“ постъпки. Жалко, че авторите не са събрали съответните цифри в една таблица. Така ясно щеше да се види колко по-многолико е злото от доброто. По-малко са начините, по които можеш да помогнеш на другите, отколкото да им напакостиш, но такава е природата на нещата, а не статистическият метод. Нашият свят не се намира по средата между пъкъла и небето, а, изглежда, е значително по-близо до първия. Но понеже отдавна нямам илюзии в това отношение, аз не бях възмутен от книгата.

Берлин, 1982 г.

---

[1] Раждане, съвкупление и смърт (англ.). Бел.пр. ↑

[2] Няма престъпление, ако не е описано в закона (лат.). — Б.пр.

↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.